

Hoe Jerobeams fout ons waarschuwt

Noorderlicht
ROTTERDAM
dienst

Zondag 29 oktober 2023
Voorganger: ds. Niels de Jong

Preek

Dienst 29 oktober 2023, voorganger: ds. Niels de Jong

Hoe Jerobeams fout ons waarschuwt

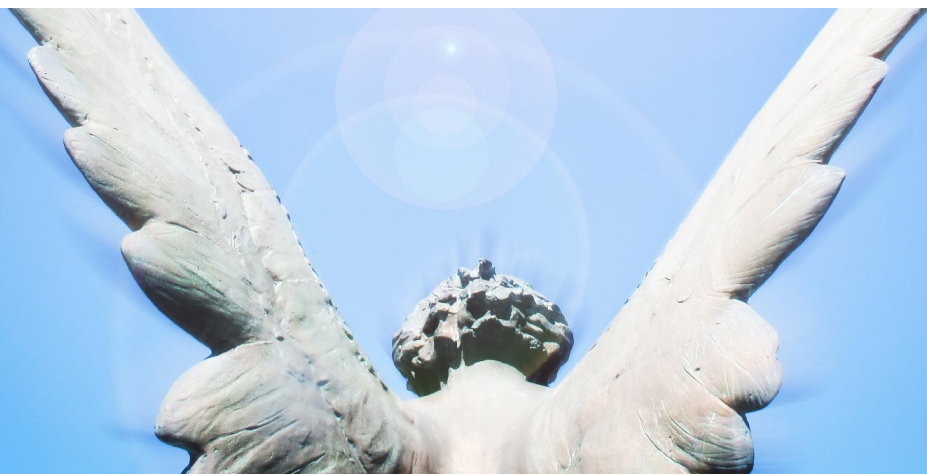
I Koningen 12: 25 – 32

We lezen deze weken steeds uit de Bijbelboeken Koningen, deel I en deel II. En daar gaat het over allerlei koningen, goede en slechte. Over goed leiderschap en falend leiderschap. Die blik op die koningen, op dat leiderschap, geeft gelijk zicht op het volk. Want zo lijkt het toch vaak te zijn – zo koning, zo volk. Zo leider, zo mensen. En ik denk dat wij dat verband ook zien. Wie het sportnieuws volgt ziet dat al maanden in onze hoofdstad. Falend leiderschap, falend team. En dat vinden we natuurlijk bijzonder tragisch hier in Rotterdam (ahum). En ik noem het ook alleen maar omdat het meest recente voorbeeld uit de media is en niet omdat er leedvermaak bij zit.. ;-). Andersom wordt het ook weleens gezegd. Een volk krijgt het leiderschap dat het verdiend. Misschien is dat ook wel zo. Maar hoe dan ook, er zit een verband tussen koning en volk, leiderschap en de mensen, dat zie je in het groot (bv. in het wereldnieuws) en in het klein (bv. op de werkvloer). En dat verband zie je meer dan duidelijk in I en II Koningen en dat zie je ook in het gedeelte dat we gaan lezen.

Lees het Bijbelgedeelte.

Jerobeam is wat je noemt een geboren leider. En man met organisatietalent. In zijn jonge jaren valt hij koning Salomo al op en die bevordert hem tot een bijzonder hoge leidinggevende positie. Maar Salomo vermoedt dat deze Jerobeam niet alleen veel talent heeft, maar misschien ook wel heel veel ambitie. En Salomo wil hem uit de weg ruimen, maar Jerobeam brengt zichzelf tijdig in veiligheid, in Egypte (blijkbaar stond die grens toen wel open voor mensen die wilden vluchten). Na de dood van Salomo keert Jerobeam op verzoek van de 10 noordelijke stammen terug. Hij wordt hun woordvoerder richting de opvolger van Salomo, Rechabeam. Deze Rechabeam maakt ongelooflijk stomme keuzes, en de 10 stammen keren hem de rug toe. Zij vormen een verbond met elkaar en zij roepen Jerobeam uit tot hun koning. En Jerobeam wil koning blijven. En hij is bang dat zijn positie ondermijnd wordt door wat men toen gewoon was op religieus gebied. Het centrum van de godsdienst van de Israëlieten was namelijk de tempel in Jeruzalem. Dat lag vanuit het perspectief van Jerobeam in het vijandelijke zuidelijke tweestammenrijk. En hij wil voorkomen dat zijn mensen op hoogtijdagen dan toch naar Jeruzalem en de tempel trekken om daar de godsdienstige feesten te vieren. Hij is bang dat ze dan toch maar weer aansluiting zullen zoeken bij de koning daar – Rechabeam.

En zoals vele machthebbers tot op de dag van vandaag probeert Jerobeam religie voor zijn politieke karretje te spannen. Hij doet dat als volgt. Hij maakt een heiligdom in het Noorden, in Bethel. En in het zuiden van zijn rijk, in Dan. Twee plekken met de nodige traditie ook. Zo zijn er twee heilige plekken, twee bedevaartsoorden, binnen de eigen landsgrenzen.

En de Israëlieten van het tienstammenrijk hoeven nu niet meer naar Jeruzalem – ze kunnen nu dichter bij huis blijven bij godsdienstige feesten. En Jerobeam zorgt gelijk ook nog voor wat banen in de religieuze sector, want die heiligdommen moeten ook weer bemenst worden. En die voorwaarde die God had gegeven dat het mensen van de stam Levi moesten zijn, liet Jerobeam los. Iedereen die belangstelling heeft, mag solliciteren. Jerobeam past ook nog wat aan in de godsdienstige kalender, al is niet duidelijk welk voordeel dat voor hem had. Misschien wel gewoon om te laten zien dat hij dat kon maken. Maar zijn grootste aanpassing is nog wel dat hij God verbeeldt in een gouden kalf. Hij maakt twee gouden kalveren, zet de een in Bethel en de ander in Dan. En zegt daarvan: 'dit is nu jullie god die jullie bevrijdt heeft uit Egypte'. Hier komt Jerobeam de mensen ook weer mee tegemoet, want zo'n onzichtbare God is ergens ook lastig. En dit maakt het hele geloof wat meer zichtbaar en tastbaar, en ook meer in lijn met de omringende volken en godsdiensten. En de mensen in het tienstammenrijk gaan mee met deze aanpassingen van Jerobeam. Je leest niet van verontwaardiging of weerstand. Jerobeam heeft zijn mensen goed aangevoeld, zou je kunnen zeggen. Blijkbaar passen die veranderingen op godsdienstig vlak niet alleen bij zijn eigen belangen, maar ook bij de mensen, de cultuur van toen.

Het verslag dat we lezen in I Koningen 12 concludeert echter dat dit helemaal niet prima is wat Jerobeam doet. Het trekt deze conclusie: 'zo verviel het volk tot zonde'. Jerobeam gaat de mist in en trekt het volk met zich mee en brengt het volk van God af. I Koningen 12 vertelt ook waarom hij deze dingen doet - hij wordt geleid door angst. Het zijn geen hervormingen om God en mensen beter te kunnen dienen; het zijn wijzigingen die gedaan zijn omdat hij bang is om zijn macht te verliezen. Wijzigingen die zeer nadelig zijn voor zijn volk. Zoals er nooit iets goeds van komt als godsdienst de zittende macht moet dienen; daar wordt God nooit mee gediend. En daar is God ook niet van gediend. Dit verhaal is een van de beste voorbeelden uit de bijbel dat je nooit, maar dan ook nooit godsdienst voor je karretje moet spannen om macht te verkrijgen of te behouden.

Maar goed – dit verhaal is niet alleen een verhaal dat ons iets leert over de verhouding tussen politiek en godsdienst of de verhouding tussen kerk en staat. Dit verhaal is, zoals al die verhalen uit I en II Koningen, een verhaal om iets te laten leren van die lange geschiedenis die daar verteld wordt. En het verhaal van Jerobeam is dan vooral een voorbeeld om niet te volgen; een waarschuwing om niet in de zonde van Jerobeam te vervallen. Dat is de bedoeling van dit verhaal – als een rode vlag, om ons te waarschuwen: niet doen.

Het is geen ondenkbeeldig gevaar waar hier op gewezen wordt. Want Jerobeam is in de Bijbelboeken I en II Koningen niet zomaar een specifieke koning in een specifieke tijd die een paar specifieke dingen fout doet. Nee, hij is iemand in I en II Koningen wiens fouten steeds weer worden herhaald. Het is een hardnekkige zonde zou je kunnen zeggen. Of een grote verleiding. In die twee bijbelboeken lezen we namelijk steeds weer dat mensen 'in dezelfde zonde als Jerobeam vervielen'. Het is een gevaar in alle tijden. En dat brengt me op het slechte nieuws van vandaag: het gevaar is niet geweken - ook wij kunnen zomaar in dezelfde fouten vervallen en van de ware God afgebracht worden. Of wij kunnen – als we zoekende naar God zijn, hierdoor de ware God juist niet vinden.

Maar om de waarschuwing uit dit verhaal ter harte te nemen, moeten we wel precies weten wat Jerobeam dan precies verkeerd doet.

Het is niet zo dat hij God aan de kant zet. Hij wordt niet ongelovig of iets dergelijks. Het is niet zo dat hij stopt met het vereren van God. Hij gaat ook geen andere goden dienen in plaats van God of naast God. Dat zijn fouten waar soms andere koningen in vervallen en ook fouten waar wij in kunnen vervallen. Maar dat is niet de fout van Jerobeam. Het is subtieler, zou je kunnen zeggen. Hij probeert God te blijven dienen, maar dan alleen op de manier die hem zelf goed uitkomt... Want met zijn aanpassingen overtreedt hij allemaal dingen die God had gezegd in de eerste boeken van de bijbel. Alleen in Jeruzalem had God gezegd. Alleen uit de stam Levi priesters had God aangegeven. En de tijden voor feesten waren ook door God gegeven. Maar Jerobeam past het allemaal aan – uit eigenbelang, vanwege politieke belangen, vanwege praktische overwegingen. En zijn fout is dus dit: Hij wil God dienen op een manier die hemzelf goed uitkomt. Hij wil God niet dienen op Gods manier, maar hij schuift Gods aanwijzingen terzijde. Want hij wil God dienen op zijn manier. En hij neemt zijn volk hierin mee. Maar met dat hij dit probeert, dient hij God niet meer. Het wordt een godsdienst die hem moet dienen. En dan is natuurlijk de vraag of wij in dezelfde fout kunnen vervallen, of misschien zelfs al vervallen zijn. Dat we God niet dienen op Gods manier, maar op onze manier; zodat het ons niet meer om God gaat, maar om onszelf en onze eigen belangen. Laat me een paar voorbeelden geven hoe dat kan.

Je kunt denken: ik geloof/dien God, maar wel op mezelf. Maar dan dien je God niet meer op Zijn manier, want je leest nergens in de Bijbel dat God die optie geeft. Natuurlijk, er zijn vast mensen bij wie dat 'op zichzelf geloven' wel lijkt te lukken, maar dat zijn uitzonderingen die de regel bevestigen. De regel is: geloven en blijven geloven doe je samen, dat doe je in verbinding met anderen. Natuurlijk kun je dan ook zeker je teleurstellingen oplopen. Maar een andere optie is er niet. Want anders wordt je geloof zomaar minder of je gaat dwalen en dolen.

Een ander voorbeeld. Je kunt denken: ik geloof/dien God, als ik 'm nodig heb. En je valt terug op God als het minder gaat, je angst kent, spannende tijden aanbreken, je gezondheid of de gezondheid van iemand die je lief is houdt te wensen over. En dan ga je weer bidden. Maar voor je het weet, is God als de EHBO. Je haalt Hem erbij als er ongelukken zijn of dreigen. Maar als die ongelukken er niet zijn of dreigen, kun je prima zonder. Maar in deze gedachtegang dient God jou in plaats van andersom.

Een derde en laatste voorbeeld. Je kunt denken: ik geloof/dien God en dat is voor mij een geestelijke zaak. Dat klinkt logisch, maar dat is het niet bij de God van de bijbel. Bijbelse godsdienst gaat namelijk helemaal niet alleen over geestelijke zaken, maar net zo goed over aardse zaken. Het gaat niet alleen over spirituele zaken, maar net zo goed over economische zaken, sociale zaken, relationele zaken. God gaat namelijk over alles. Hij vindt het geestelijke niet belangrijker dan het tastbare. Hij vindt liefde voor Hem niet waardevoller dan liefde voor mensen – dat is voor hem allebei belangrijk. Zoals zowel de hemel als de aarde belangrijk is voor hem. De Schepper en de schepping. En Hij wil dat je Hem dient met je gebeden, maar net zo goed ook met je geld, je tijd, je keuzes, etc.

Allemaal voorbeelden dat je God niet meer dient op Gods manier, maar op een manier die jou uitkomt. Het gaat je niet meer om God en Gods bedoelingen; maar je maakt van je godsdienst iets, waar jij beter van wordt, waar jouw belangen mee gediend zijn. Je spant God voor je eigen karretje. Of dat karretje nu gaat over machtsbehoud of succes of voorspoed of status of gemak. God is een middel om winst te behalen of verlies te voorkomen. Hij is een middel, geen doel in zichzelf. Dat is de zonde van Jerobeam, een zonde die er tot op de dag van vandaag is. Een zonde waardoor je God kwijt raakt, van God los raakt.

Nog even verder kijken naar Jerobeam. Want het ging bij hem op een nog fundamenteler niveau mis, zou je kunnen zeggen. Hij veranderde ook het beeld van God. Letterlijk. Hiermee lapte hij niet wat voorschriften aan zijn laars, maar gaat hij rechtstreeks in tegen de kern van Gods bedoelingen, zoals verwoord in de Tien Geboden. In het tweede gebod staat: 'U zult voor u zelf geen afbeelding maken van wat in de hemel is' (Exodus 20). In dat tweede gebod maakt God er een groot punt van – mensen moeten op geen enkele manier proberen om Hem in een beeld te vatten. Want ieder beeld doet Hem tekort; ieder beeld door mensen gemaakt, vervormt Hem juist. Maar Jerobeam doet dat dus wel – hij verbeeldt God met die twee gouden kalveren. Populaire verbeelding van toen – waarschijnlijk uit Egypte ook meegenomen, beelden die gaan over vruchtbaarheid en levenskracht. Dat sprak aan. En als die gouden kalveren gemaakt en geleverd zijn, zegt hij: 'dit zijn de goden die u uit Egypte heben bevrijd'. Jerobeam herhaalt daarmee bijna letterlijk woorden die honderden jaren daarvoor al geklonken hadden. Ze werden toen uitgesproken door Aaron, een van de leiders van het volk Israel van toen. In een poging hen weer rustig te krijgen, grijpt ook Aaron terug wat hij misschien ook wel in Egypte had gezien. Want ook hij maakte een gouden kalf en zegt daar eveneens van: 'dit is de god die u uit Egypte heeft bevrijdt'. Ook een poging om God wat zichtbaarder en tastbaarder te maken voor de mensen. Dat hele verhaal liep vreselijk uit de hand. Maar die afloop doet blijkbaar geen alarmbellen rinkelen bij Jerobeam en een paar honderd jaar later doet hij hetzelfde. Weer een poging om de onzichtbare God zichtbaarder te maken; maar hij maakt de sprekende God direct ook stom. Hij vervormt God naar hoe Hij hem wil zien, naar hoe Hij hem wil hebben, naar hoe het Hem uitkomt. Maar God wordt daarmee zoveel minder.

Het is dan de grote vraag of de waarschuwing die in dit verhaal zit, of die past bij ons. Nu zullen we vast niet letterlijk een afbeelding van God maken en God daartoe reduceren. Maar in ons hoofd kunnen we zomaar wel dezelfde zonde begaan. God reduceren op zo'n manier dat God hanteerbaar wordt, voorspelbaar, onder controle, dat Hij doet wat je wilt.

Hoe we dat kunnen doen? Dat kan op allerlei manieren. God als Sinterklaas. God als goedmoedige opa. God als de kruk waarop we steunen als het moeilijk is, maar die we wegleggen als het goed gaat. Nou ja, nog veel meer voorbeelden zijn mogelijk. Maar laat me er eentje iets uitgebreider bespreken. God als therapeut-van-het-softe-soort. Zo eentje die altijd met je meepraat, altijd begrip heeft, altijd inleeft, alles goed praat, voor alles een oorzaak weet. Zo eentje die je nooit tegenspreekt. (Ik hoop niet dat ik iemand beledig die toevallig therapeut is in het dagelijks leven, maar je bent vast niet van de softe soort die ik nu in mijn hoofd heb; al bestaan die misschien alleen in mijn hoofd, dat kan ook nog). Maar God is anders. Want als je de bijbel leest, zie je dat God lang niet altijd mee praat, dat God lang niet altijd iedereen bevestigt, dat God lang niet altijd knikt. Hij zal in de hoofdstukken die volgen Jerobeam ook nog enorm gaan tegenspreken – want God laat zich niet reduceren tot een stomme God. God is niet als een softe-therapeut. Hij is degene die je door en door kent, die je beter begrijpt dan je jezelf begrijpt, maar ook een God die volstrekt eerlijk is in zijn diagnoses, zeker niet kiest voor de weg van de minste weerstand, voor iedereen een aparte behandeling heeft. En dat is maar goed ook. Want zo'n softe-therapeut-God gaat je niet redden. Daar ga je het niet mee redden. En dat geldt voor iedere aangepaste-god in welke vorm dan ook: God als Sinterklaas of tot welk beeld jij God dreigt te reduceren. Zo'n aangepaste-god is altijd een mindere god. Een god waarmee je jezelf mee voor de gek houdt. Een god waar je uiteindelijk ook niets aan hebt. Die is nietszeggend. Die zit je misschien steeds minder in de weg, maar je hebt er geen knal aan. We hebben alleen baat bij de ware God, de God van de Bijbel.

En om je beeld van God niet te laten vervormen, moet je de bijbel lezen en ook blijven lezen. Om je beeld steeds weer bij te stellen, want we hebben allemaal en steeds weer de neiging om God te simplificeren, te reduceren, kleiner en minder te maken, voorspelbaarder. Maar als je de bijbel leest, dan voorkom je dat. En dan zie je dat God de God is die zeker luistert, maar ook uitdaagt. Die je aanspreekt, maar ook tegenspreekt. Die je opzoekt, maar soms ook wegblijft. Die zwijgt, luistert, liefheeft, toespreekt, omarmt en uit het nest duwt. Die fluistert, soms roept, en ook nogal eens op zich laat wachten. Die de waarheid zegt en ongezoeten soms ook, maar nooit ongenadig. Die je opvangt en op je benen zet, je op het podium zet en je er ook weer tijdig afduwt, die voor je opkomt en die afwacht, die wegblijft en er dan toch op het goede moment er is. Die je inspireert en confronteert. En dat allemaal op de manier en het moment dat Hij ervoor kiest. Die God past in geen beeld.

Nou ja, misschien toch... In één beeld. Jezus Christus, mens geworden God. Die in de bijbel 'het beeld van de onzichtbare God' wordt genoemd. Want in Jezus zie je God in het gezicht zou je kunnen zeggen. En je kijkt God in het hart – dat ook. En als je naar Jezus kijkt, als je van hem leest, als je naar hem luistert, dan ontdek je: God en ik passen ergens volstrekt niet bij elkaar. Daar zit zoveel tussen. Er is een verhaal in het Nieuwe Testament dat Petrus opeens ontdekt wie Jezus is en dan zegt hij: 'ga maar weg, want ik ben een zondig mens'. Petrus ontdekte: Jezus is zo goed, zo groot, zo God – daar pas ik niet bij; en hij past niet bij mij; dat past allemaal niet. Maar Jezus gaat niet weg van Petrus - want zo is God niet. En ook al passen wij niet bij God en God niet bij ons en ook al is er een niet te meten verschil tussen God en ons.

Toch... wil God bij ons zijn. Dat gaan we over een tijdje met Kerst vieren. God met ons. God komt bij ons. De ware, unieke, sprekende, machtige, eerlijke God wordt een mens van vlees en bloed. En als je naar Jezus kijkt, dan zie je God in het gezicht. En kijk je God in het hart. In Jezus zien we de ware God. Als je zo kijkt, ontdek je: God is wie Hij is, en mooier wordt het niet. En beter wordt het niet. En als je zo kijkt, ontdek je: ik moet helemaal niet proberen Hem aan mij aan te passen, want dan wordt het alleen maar minder. Ik kan hem het beste liefhebben, dienen en vertrouwen om wie Hij is.

Die ware God dienen, op zijn voorwaarden, is het beste wat je kunt doen. Voor God, jezelf en iedereen.

Amen.

